

**[Рец.]: Особливості суспільно-політичної модернізації країн
пострадянського простору : монографія / за ред. А.Г. Бульвінського. –
Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – 288 с.**

В умовах кардинальних суспільно-політичних змін, які відбуваються на теренах країн пострадянського простору, серед сучасних як вітчизняних наукових кіл так і громадськості виникає гостра потреба по новому, з урахуванням сучасних реалій, оцінити соціально-економічні та політичні процеси в країнах, які відносяться до цього простору. Тому, підготовлена в стінах Інституту всесвітньої історії НАН України колективна монографія «Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору» викликає неабиякий інтерес. Як видно із змісту дослідження його автори ставили собі за мету визначити основні тенденції розвитку країн пострадянського простору, а також дослідити їхні спільні та відмінні риси. У монографії також робиться спроба з'ясування комплексу історичних, політичних, соціально-економічних та культурно-цивілізаційних причин, що впливали і зараз продовжують впливати на перебіг, характер, спрямованість, зміст та напрямок модернізаційних процесів у країнах пострадянського простору. При цьому, досить справедливо обґрунтовано положення про ключовий вплив на модернізаційні процеси країн пострадянського простору їхньої культурно-цивілізаційної самобутності та історичних традицій, які пройшли випробування часом і не були знівельовані навіть в період панування радянської тоталітарної системи.

В монографії її авторами також робиться одна з перших спроб дати наукове визначення пострадянському простору. Зважаючи на внутрішню складність цього терміну автори монографії взяли за основу географічний та геополітичний фактори, визначаючи пострадянський простір є окремими сегментом Євразії. Підставами такого розуміння є щонайменше дві:

– досить тривале спільне історичне минуле нових незалежних держав, у складі спочатку Російської імперії, а згодом СРСР;

– це в свою чергу сформувало багато в чому споріднені риси та особливості трансформаційних перетворень у кожній з них після здобуття незалежності.

Оцінюючи термін «пострадянський транзит», автори монографії зазначають, що цей процес став цілком логічним і закономірним наслідком розпаду Радянського Союзу та вивільнення конструктивної енергії, спрямованої на кардинальні перетворення на зразок країн західної демократії. В цьому відношенні є цілком обґрунтована думка авторського колективу монографії про завершеність на сьогодні процесу «пострадянського транзиту» у його найбільш загальних рисах, оскільки очевидно, що кожна з країн колишнього радянського табору обрала свій шлях суспільно-політичного і економічного розвитку з урахуванням власних історичних і державотворчих традицій, регіональних особливостей та національних інтересів.

В цьому відношенні привертає на себе увагу перший розділ монографії, який стосується модернізаційно-трансформаційних стратегій і практик нових незалежних держав. Особливо впадає в очі перший параграф цього розділу, який стосується характеристики концепції «третьої хвилі» демократизації та її реалізації на пострадянському просторі. Автори монографії роблять цілком обґрунтований висновок, що саме розуміння процесу демократизації правлячими елітами пострадянських країн різняться. При цьому, в одних країнах, особливо країнах Прибалтики процес демократизації проходили більш швидко та інтенсивно з урахуванням західного досвіду, в інших цей процес проходив з поєднанням елементів демократії з місцевими особливостями становлення авторитарних політичних режимів, де демократичні гасла слугували радше фасадом місцевого авторитаризму.

Оцінюючи демократизацію в країнах пострадянського простору, автори монографії відійшли від марксистського формаційного розуміння історії де власне економічний базис визначав суспільно-політичний та культурницько-духовний розвиток. В монографії доводиться думка, що навпаки саме політичні зміни спричинили формування різних соціально-економічних моделей модернізаційного розвитку країн пострадянського простору. В цьому відношенні в монографії виділяються три групи моделей, а саме олігополітичний капіталізм, державний капіталізм, периферійний капіталізм. Країни пострадянського простору відносяться до країн периферійного капіталізму. Характерними рисами цієї соціально-економічної моделі є економічна і науково-технічна залежність від розвинених держав світу, наявність невеликого за обсягом або повна відсутність власного високотехнологічного виробництва, низький рівень життя і соціального забезпечення населення. При цьому ці країни є радше сировинним придатком більш розвинених країн.

Зважаючи на велике значення і вплив Росії на політичну ситуацію країн пострадянського простору, саме цій державі приділено в монографії багато місця. Характеристичі Росії приділяються параграф 1.3 першого розділу та повністю третій розділ «Дилема модернізації Росії». В результаті аналізу основних російських політичних та економічних інститутів з точки зору їхньої історичної тяглості, автори монографії дійшли висновку, що ключовим фактором, який спрямовує розвиток сучасної російської державно-політичної системи, є імперська історична традиція Росії. При цьому виділяються сім пластів цієї традиції, на які хотілося б звернути особливу увагу.

Перший пласт стосується безпосередньо імперської держави, іманентними ознаками якої є політична та господарська централізація; сакральний характер одноосібної влади; пірамідальна управлінська структура; територія, яка є суттєво більшою за середню; наявність центру та периферії тощо.

Другий пласт становить ідеократичний характер імперії.

Третій пласт базується на уявленні про безмежність імперії, яке оправдує постійну експансіоністську мету держави, провокує її на постійний екстенсивний розвиток.

Четвертий пласт стосується активної підтримки владою уявлення про постійну зовнішню загрозу.

П'ятий пласт стосується впевненості росіян як спільноти у власній непогіршимості та доброчесності.

Шостим пластом є відсутність серед базових цінностей росіян основних свобод та приватної власності.

Із шостого логічно випливає і сьомий пласт, а саме відсутність серед основних цінностей росіян демократично-виборчих традицій.

Виходячи з аналізу зазначених пластів робиться висновок щодо принципової несумісності імперських та демократичних форм, структур та орієнтацій у житті сучасної Російської держави.

Характеризуючи модернізаційні процеси у сучасних пострадянських країнах, автори монографії звернули особливу увагу на особливості цього процесу у країнах Центральної Азії та Кавказу. Зокрема зазначається, що для країн регіону Центральної Азії загалом реалізовувалася однотипна матриця суспільно-політичного розвитку, якій притаманні наступні характеристики: традиціоналізм, патріархальність, формальний характер виборчих процедур з наперед передбачуваним результатом, клановість, авторитарне правління тощо.

Серед держав Закавказзя особливу увагу приділяє параграф, який стосується досвіду модернізаційних реформ, які були проведені у Грузії в період президентства М. Саакашвілі. Зважаючи на складність та суперечливість результатів цих реформ, загалом цей досвід оцінюється позитивно. До безсумнівних переваг зокрема відносять проведені успішні ліберальні реформи у сфері економіки, які були спрямовані на ослаблення контролюючої ролі держави у розвитку приватного бізнесу, зміни системи отримання ліцензії за принципом «одного вікна», скорочення переліку ліцензованої діяльності, проведення успішної податкової реформи тощо. Зі свого боку лише зазначимо, що чомусь в параграфі його автор зовсім не згадав успішну реформу правоохоронної системи Грузії та не розкрив механізму ефективної боротьби з корупцією, адже цей досвід можна було використати і при проведенні реформ в Україні.

Однак, зазначене зауваження аж ніяк не впливає на наукову цінність та актуальність монографії. Це дослідження є у вітчизняній науці однією із перших вдалих спроб комплексно розглянути та дослідити модернізаційні процеси в країнах пострадянського простору і тим самим заслуговує на увагу.

О. Є. Лисенко, С. С. Падалка

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ: СТАНОВЛЕННЯ І ЕВОЛЮЦІЯ 1919-1929 рр.

**[Рец.]: Сокирська В. Відносини між РСФРР і УСРР (1919-1929 рр.) :
адміністративно-територіальний та політико-економічний дискурс :
монографія / В. Сокирська; МОН України, Уманський державний
пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань: Сочинський, 2017. – 568 с.**

Історія відносин між РСФРР і УСРР 1920-х рр. останнім часом викликає велику зацікавленість як серед дослідників, так і серед широких верств населення, а окремі складові є предметом наукових та суспільних дискусій. Однак, попри значний інтерес, ця тема продовжує бути малодослідженою, заідеологізованою та оповитою міфами, що не мають історичного пояснення.

Російсько-українські відносини 1920-х рр. – це результат складної взаємодії історичних, політичних, економічних, культурних, соціально-психологічних, географічних чинників, випадковостей, зовнішніх впливів та внутрішніх процесів. Зміна акцентів сьогодні, коли Україна, її історія потрапляють у глобальний геополітичний контекст і усвідомлення цих процесів дозволяє по-іншому зрозуміти не лише місце України у світі, а й тенденції її внутрішнього розвитку, спонукає до перегляду процесу становлення та розвитку російсько-українських відносин у зазначений період та виведення їх з традиційної русоцентристської схеми й інтегрування в загальносвітову історію.

Критичне переосмислення досвіду минулого дає розуміння сучасних проблем у відносинах між незалежною Україною і Російською Федерацією. Відмова від ідеологічних кліше, крізь призму яких тривалий час висвітлювався радянський період їх історії, дозволяє об'єктивно оцінити стан російсько-українських відносин 1920-х рр., прорахунки українських політиків, відсутність належного опору централізаторській політиці Кремля.

Уся драматична історія радянської держави потребує критичного переосмислення, всебічного розуміння її змісту, суті, причинних механізмів. Але нове прочитання не повинно мати нічого спільного з нехтуванням фактів, логіки і моральних принципів, образом народної пам'яті і приниженням. Навколо проблем історії, особливо її національних аспектів, відбувається соціальне розмежування, що породжує часто гострі конфліктні ситуації. Прикладом цього стали події на Сході України, які переростають у затяжний